

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่อง”ศึกษาเปรียบเทียบทัศนะเรื่องภาวะผู้นำของพุทธศาสนิกชนกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ

- ๑) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒) เพื่อศึกษาเรื่องทัศนะภาวะผู้นำของพุทธศาสนิกชนกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)
- ๓) เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามทัศนะของพุทธศาสนิกชนกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

ครั้งนี้เป็นศึกษาเอกสารเชิงวิชาการ(Documentary Research) โดยมุ่งเน้นศึกษาจากคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา เอกสาร งานวิจัย บทความทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ จากการศึกษาภาวะผู้นำตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การที่มนุษย์เราอาศัยอยู่รวมกันมากก็จำเป็นที่จะต้องมีความอยู่รอดของสังคม ประชาชนและประเทศชาติจึงขึ้นอยู่กับผู้นำ ซึ่งอยู่ในฐานะหัวหน้าหรือผู้บริหาร ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศคอยกำหนดทิศทางของคนเดินทาง เป็นเสาเข็มที่มีความจำเป็นของโครงสร้างของบ้าน อีกทั้งเป็นผู้ที่สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้นำเสมือนหนึ่งหลักชัยของประเทศ แผ่นดินเปรียบเสมือนภาชนะใหญ่ เหล่าราษฎรเปรียบเหมือนทรัพย์สิน

ผู้นำคือ ผู้รักษาทั้งแผ่นดินและทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของแว่นแคว้นหรือบ้านเมืองใดๆแล้ว ต้องพิจารณาถึงบุคคลที่เป็นผู้นำประเทศ ประเทศชาติบ้านเมืองมีภารกิจที่ต้องมีผู้รับผิดชอบการบริหารงานด้านต่างๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้เพื่อรับภาระการบริหารกิจการบ้านเมืองซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองและเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม เป็นต้น

ในทางพระพุทธศาสนาที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำเอาไว้ดังที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้ว่า

“ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นหมู่ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ปรึกษากันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งที่เจ้าของไม่ได้ให้ การดิ้นรนจกปรากฏ การพูดเท็จจกปรากฏ การถือท่อนไม้จกปรากฏ ในเพราะบาปกรรมเหล่าใดบาปกรรมเหล่านั้น เกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมุติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้กล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบให้เป็นผู้เตือนผู้ที่ควรเตือนได้โดยชอบให้เป็นผู้ขับไล่ ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจัดแบ่งข้าวสาละให้แก่ผู้นั้น

“เหล่าสัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านรูปงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงกล่าวตังนี้ว่า มาเถิดท่านผู้เจริญ ขอท่านจงกล่าวว่า ผู้ที่ควรกล่าวว่า ท่านจงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน และจงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด”^๑

แต่ถ้าหากจะมองลงลึกไปถึงการบริหารในคณะสงฆ์แล้ว พระพุทธองค์ไม่ทรงให้ความสำคัญกับผู้นำหรือผู้ปกครองมากนัก ทรงยกย่องพระธรรมวินัยเท่านั้น ดังที่พระองค์ทรงตรัสแก่พระอานนทว่า “ธรรมวินัยที่เราได้บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้ว ก็จักเป็นศาสดาแก่เธอทั้งหลาย”^๒ จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อพระธรรมวินัยมากกว่าบุคคลที่เป็นผู้นำ เพราะพระธรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ตัวของผู้นำมีการเปลี่ยนแปลงตามวาระและเงื่อนไขต่างๆ ดังจะเห็นได้จากพระสูตรที่ยกมานี้ ผู้นำมีความสำคัญในฐานะที่เป็นกษัตริย์ ราชา ผู้บริหารรัฐ ผู้ดูแลความสงบและสันติให้เกิดแก่ราษฎรเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพราะว่าบ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข มีระเบียบวินัยก็เพราะมีผู้นำเป็นศูนย์รวมจิตใจ มีผู้บริหารบ้านเมืองคอยเอาใจใส่ดูแลดังหลักที่ว่า “พระราชาเป็นเครื่องปรากฏของแว่นแคว้น พระราชาเป็นประมุขของมนุษย์ทั้งหลาย”^๓ เป็นต้น

หลักธรรมนั้นได้แก่หลักอริยปทัช ๓ รู้ระบอบการบริหารงานที่เหมาะสมกับองค์กรและชุมชน^๔, พรหมวิหาร ๔ รู้จักใช้ทั้งพระเดชพระคุณ^๕, สังคหวัตถุ ๔ รู้จักการผูกมิตรไมตรีต่อผู้อื่น ได้อย่างดี^๖, พละ ๕ รู้จักบริหารตนเองอย่างชาญฉลาดมีความมั่นคงทางสติปัญญาและอารมณ์^๗, สาราณียธรรม ๖ รู้หลักการบริหารตนและบริหารงานไปพร้อมกัน^๘, หลักทศ ๖ รู้บทบาทหน้าที่ทางสังคม, หลักการบริหารนิยธรรม ๗ หลักบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงประโยชน์ขององค์กรเป็นหลัก^๙, สัมปรีชธรรม ๗ หลักบริหารตนและองค์กรอย่างรู้เท่าทันและการป้องกันความเสียหายอันจะเกิดแก่องค์กร^{๑๐} ตรงกับวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

๕.๑.๒ จากการศึกษาทัศนะภาวะผู้นำของพุทธศาสนิกชนกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)พบว่า พุทธศาสนิกชน ได้นำเสนอความหมายของภาวะผู้นำระบบการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นทางสายกลาง คือมีขมิมาปฏิบัติทาหรือมรรคมีองค์ ๘ ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึง การเมืองที่ประกอบด้วยธรรมมีหลักการคือ ทุกคนทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและทำงานอย่างเต็มที่ ไม่สะสมส่วนเกินต้องเจียดจ่ายให้สังคม พุทธศาสนิกชนกล่าวว่า การปฏิบัติอริยมรรคหรือมีขมิมาปฏิบัติทาเรียกว่าพฤติกรรมที่สาม ซึ่งจะเป็นที่สิ้นสุดของกรรมดีและกรรมชั่ว ฉะนั้น สิ่ง

^๑ อจ.ติก. (ไทย) ๒๐/๘๑/๒๒๑.

^๒ มหา.ที. (ไทย) ๑๐ / ๑๕๙ / ๑๒๘.

^๓ รถ. สง. (ไทย) ๑๕/๒๐๑/๕๗.

^๔ อจ.ติก. (ไทย) ๓๔/๑๕/๑๔.

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^๖ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗ ; ๒๖๗/๒๔๔ ; อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒ ; ๒๕๖/๓๓๕.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๐/๒๕๒ : อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๒/๑๑ : อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๔๔/๔๖๒.

^๘ อจ. ปญ-ฉก. (ไทย) ๒๒๒/๖๘๓๘ - ๖๘๘๕/๓๐๑ - ๓๐๓.

^๙ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๐/๙๐ : อจ.สตตก. (ไทย) ๒๒/๒๑/๒๑.

^{๑๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔ : ๔๓๙/๓๑๒ : อจ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔.

เรียกว่าอริยมรรคนี้เป็นสิ่งที่เหนือดีเหนือชั่ว และมีผลทั้งปวง มันจึงดับราคะ โทสะและโมหะท่านหมายถึงว่าได้ทำลาย โลภะ โทสะ โมหะ ความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนได้เด็ดขาด เป็นสมุจเฉทปหาน

ความหมายของภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่ร่วมกันก็ตาม หรือทำการงานร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งงาม ที่ว่าพากันไป ก็ให้พากันไปด้วยดีนั่น หมายความว่า ไปโดยสวัสดิ์ หรือโดยสวัสดิภาพ ผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุข เป็นต้น แล้วก็บรรลุถึงจุดหมายที่ตั้งงามโดยถูกต้องตามธรรม” หมายความว่า เป็นความจริงความแท้ ความถูกต้อง และได้มาโดยธรรม การแสดงระหว่างงานสัปปุริสธรรมเป็นธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์^{๑๑} ในการนิยามความหมายของสัปปุริสธรรม ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่างๆไว้ดังนี้

พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า สัปปุริสธรรม ๗ หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษมี ๗ ประการ คือ ๑) ฉัมมัญญุตารู้หลักหรือรู้จักเหตุ ๒) อตถัญญุตารู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล ๓) อตตัญญุตารู้จักตน ๔) มัตตัญญุตารู้จักประมาณ ๕) กาลัญญุตารู้จักกาลเวลา ๖) ปริสสัญญุตารู้จักชุมชน สังคม ๗) ปุคคลสสยญุตารู้จักบุคคล คุณธรรม ๗ ประการ อันเป็นสมบัติภายในตัวผู้นำ ซึ่งมีคุณสมบัติทั้ง ๗ ประการนี้ เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสมบูรณ์ ที่จะทำให้ผู้นำสามารถจัดการ สามารถปฏิบัติการในการะงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย^{๑๒}

สรุปความได้ว่า สัปปุริสธรรม ๗ คือ คุณธรรมที่สำคัญ สำหรับสัปปุริสธรรม หรือ คนดี และเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่สมบูรณ์แบบด้วย คุณธรรมทั้ง ๗ ประการ ย่อมนำบุคคลนั้นไปสู่ความมีคุณค่าอย่างแท้จริง เรียกได้ว่าเป็นคนสมบูรณ์แบบ เป็นคนดีแท้ เป็นบุคคลที่น่าคบหาสมาคมด้วยเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมของเขา มีความเหมาะสมถูกต้องปราศจากความผิดพลาด นำพาประโยชน์มาทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวม สามารถนำหมู่ชน สังคม และประเทศชาติไปสู่ความสันติสุขและความเจริญก้าวหน้าต่อไป

คุณสมบัติของภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า คุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ มีแสดงในทศิยาปาปณิกสูตร ว่าด้วยพ่อค้าผู้หวังความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพศาลในโภคทรัพย์ คือเป็นผู้มีความสามารถในการจัดกิจการของตนหรือดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี^{๑๓} ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ คือ

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔.

^{๑๓} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๒๐/๑๖๓.

๑) จักขุมา มีตาดี คือ รู้จักในสินค้าว่า ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่า ประมาณนี้ มีกำไรเท่านี้ เป็นผู้ที่มีปัญญามองการณ์ไกล เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

๒) วิรุโรร มีธุรกิจดี คือ ฉลาดในการซื้อและขายสินค้าได้ เป็นผู้จัดธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๓) นิสสยสัมปันโน เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือ มีผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์^{๑๔}

๕.๑.๓ จากศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พบว่า การศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นหัวข้อที่ข้าพเจ้าคัดเลือกที่จะนำมาทำวิทยานิพนธ์เพื่อศึกษาเรื่องราวของพระเถระทั้งว่าเหมือนหรือต่างกันอย่างไร พอได้ศึกษาแล้วจึงได้รู้รายละเอียด ท่านทั้งสองเป็นพระคนละยุคสมัยมีความสามารถคนละด้าน แต่การทำงานเพื่อประโยชน์แก่การเข้าถึง พุทธธรรมของประชาชน ท่านทั้งสองเป็นนักศึกษา ค้นคว้าอย่างไม่อยู่นิ่ง แสวงหาความรู้ตลอด จัดบันทึกเหตุการณ์ต่างไว้ ท่านพุทธทาสภิกขุจะเทศน์สอนธรรมชั้นสูงแก่ผู้คน รวมถึงได้นำเสนอธรรมิกสังคณนิยม เพื่อให้ผู้นำและผู้ตามทั้งหลายได้เข้าถึงธรรมกันทุก ๆ คน เช่น เรื่อง สุนฺดรีดา, ปฏิจจสมุปบาท เป็นต้นท่านพุทธทาสจึงโดดเด่นทางด้านผู้นำทางจิตวิญญาณ

ส่วนพระพรหมคุณาภรณ์ ตอนยังเป็นพระธรรมปิฎกเป็นรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์ราชวิทยาลัยท่านคุณูปการแก่มหาวิทยาลัย ท่านเป็นพระตัวอย่างในอุดมคติของคณะสงฆ์ไทยมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายตามสมณวิสัยมีศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส พระพรหมคุณาภรณ์ท่านมีความโดดเด่นไปในทางเป็นนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาอย่างมาก ทั้งสองท่านเป็นแบบอย่างที่ดีแก่พระภิกษุสามเณรทั้งเรื่องการวางตัว เรื่องการศึกษา การสำรวมระวัง ตรงกับวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

ผู้วิจัยเห็นว่าผู้ที่ศึกษาควรรู้ว่าเรื่องเกี่ยวกับภาวะผู้นำของท่านทั้งสองเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนและสังคมในยุคปัจจุบันต่อไปนี้

๑) ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงภาวะผู้นำด้านวิชาการ และด้านผู้นำทางจิตวิญญาณของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

๕.๑.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำของท่านทั้งสองเพื่อให้เกิดประโยชน์ แก่ตนและสังคมในยุคปัจจุบันต่อไปนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑) ศึกษาถึงภาวะผู้นำด้านการรณนาหนังสือของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

๒) ศึกษาถึงภาวะผู้นำด้านวิชาการของพุทธทาสภิกขุกับพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

^{๑๔} อก.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๔๕๙/๑๔๖.